

Els setanta-cinc anys d'Edicions Proa: un cop d'ull

per Manuel Llanas

Al quarantè aniversari d'Edicions 62, escaigut el 2002, s'hi ha afegit, el 2003, el setanta-cinquè d'Edicions Proa, que, si no m'erro, a hores d'ara s'han erigit en la segona editorial amb més història de totes les nostres que, encara en actiu, publiquen en la nostra llengua. I quina història, la de Proa! Reflexionem, en les diferents etapes, els atzars de la trajectòria col·lectiva i alhora il·lustra la dels nuclis intel·lectuals més inquietos i actius. L'editorial la funden, a Badalona, dos croats de la causa: Josep Queralt i Clapés (1896-1965), un administrador de finques lletraferit que de la Lliga passa a militar a ERC, i Marcel·lí Antich i Camprubí (1895-1968), un docent que, expulsat de l'Escola del Treball de la Mancomunitat per la dictadura de Primo de Rivera, treballava a Badalona, per encàrrec de Pompeu Fabra, en una tasca educativa. De bon començament, els dos socis i amics prenen dues decisions que marcaran per sempre l'editorial. La primera, enrolar Joan Puig i Ferrer com a director literari; la segona, crear la col·lecció «A Tot Vent», que exemplifica la prioritat absoluta concedida a la narrativa i en especial a la novel·la, en bona part traduïda. Amb desig de síntesi, potser el principal atractiu dels anys primerencs de Proa és l'ambició intel·lectual de la iniciativa, nascuda amb el desig d'aparellar-se amb l'edició literària europea més prestigiosa. En aquest sentit, un catàleg de 1936 no s'està de qualificar «A Tot Vent» de «digna germana de la Nelson francesa i la Tauchnitz anglesa, que hem volgut prendre per models».

Fins a 1939

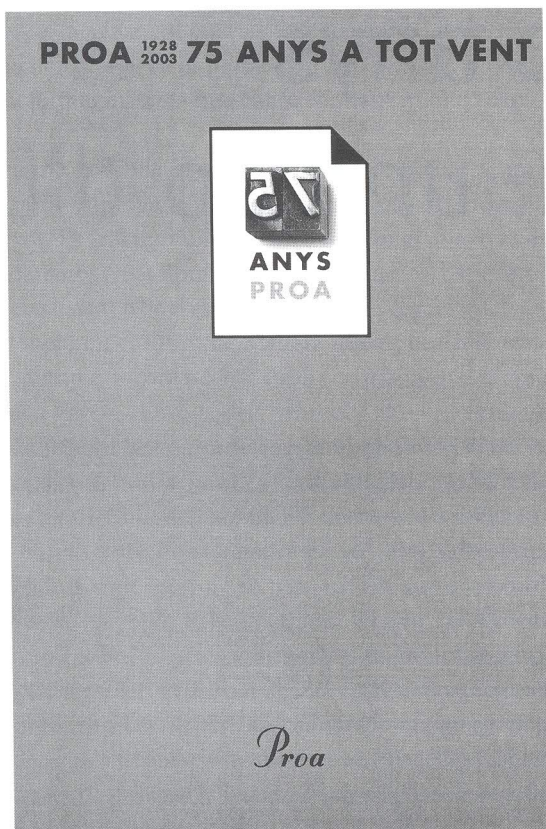
Les xifres són eloqüents. En la primera etapa, l'editorial dona a conèixer cent trenta-cinc títols, dels quals noranta-dos pertanyen a l'«A Tot Vent», esdevinguda des del principi la nau insígnia de la casa. Els volums que la integren ja adopten el format i la presentació que els faran llegendaris i que perduraran tants anys: relligat en tela groguenca, sobrecoberta de color taronja, mides d'11x17 cms., extensió estàndard entre dues-centes i quatre-centes pàgines i, com a colofó, el logotip del vaixell de vela que solca el mar damunt la banderola amb la llegenda «Navego a tot vent». Entre els noranta-dos títols de la col·lecció, trenta-nou són de narrativa catalana, dins la qual Proa ocupa de seguida un lloc capdavanter. Per començar, publica quatre premis Crexells de novel·la (el de 1929, el de 1930,

el de 1934 i el de 1935) i, a continuació, dues de les novel·les de més èxit dels anys trenta (*Laura a la ciutat dels sants* de Miquel Llor i *Una mena d'amor* de C.A. Jordana). Pel que fa a les cinquanta-tres obres restants, traduïdes, divuit ho són del francès, tretze del rus, deu de l'anglès, nou de l'alemany, dues de l'italià i una de l'hongarès. Un objectiu prioritari sembla guiar totes aquestes traduccions: el d'incorporar a la nostra llengua grans clàssics de la narrativa del segle XIX. D'aquí ve que els escriptors de recent actualitat hi tinguin escassa cabuda. I que, per compensar aquest dèficit, l'editorial programi altres col·leccions de narrativa: «Històries Curtes» (una mena de secció de l'«A Tot Vent» que aplegava les narracions que, per l'extensió breu, no esqueien dins la col·lecció mare), «Els d'Ara» (que consta de quatre novetats del moment: André Gide, Virginia Woolf, Maurice Baring i Boris Pilniak) i la «Biblioteca Oreig» (només amb dos títols, de H.G. Wells i de Margaret Kennedy). A banda de mitja dotzena mal comptada de volums fora de col·lecció i de «La Mirada», mítica col·lecció sabadellenca que s'incorpora al fons de Proa a mitjan anys trenta, l'editorial només n'alberga dues més: «El Camí», que, dirigida per Andreu Nin, difon estudis econòmics, polítics i socials, i la «Biblioteca Grumet», un apreciable esforç per a elevar el nivell de la literatura infantil que alterna textos i il·lustracions de qualitat.

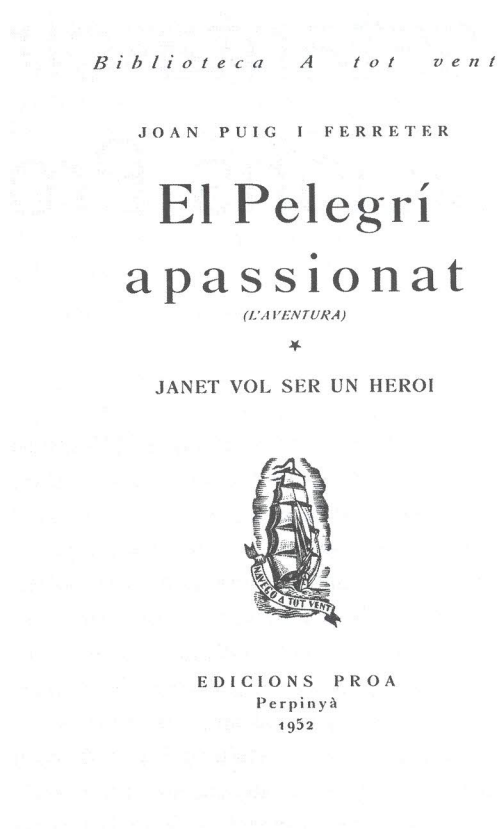
No resultaria just tancar una panoràmica d'aquesta etapa sense fer una referència, ni que sigui tot just apuntada, a les traduccions. El propòsit de brindar al lector traduccions directes de totes les llengües cal inscriure'l en el context de rigor i d'exigència intel·lectual de l'editorial. I mobilitza una gran quantitat de traductors (exactament trenta-set), distribuïts així: setze del francès, onze de l'alemany, sis de l'anglès, dos del rus, un de l'italià i un de l'hongarès.

Els anys d'exili (1944-1964)

En mans només de Josep Queralt (Antich s'havia desvinculat de la iniciativa abans de la guerra), Proa reprèn les publicacions el 1950 a Perpinyà, per bé que un col·laborador decisiu, Ramon Xuriguera, vivia sobretot a Bergerac i que Puig i Ferrer s'estava a París. Basant la venda en migrades subscripcions i amb els imaginables entrebancs de tota mena, Queralt

El catàleg commemoratiu dels setanta-cinc anys de Proa.

El primer volum del cicle «El pelegrí apassionat» de Joan Puig i Ferrerter, editat a Perpinyà el 1952.

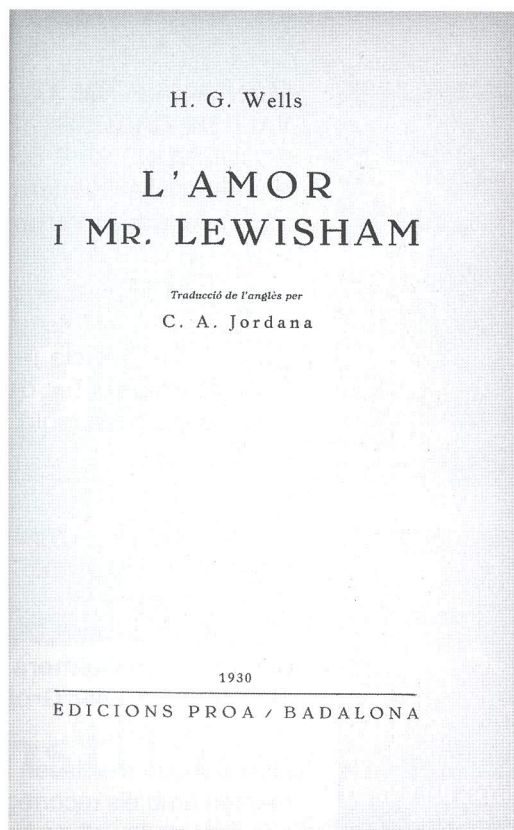
arriba a fer sortir un total de vint-i-tres obres, que si més no garantien la continuïtat de l'editorial. Dins aquesta xifra sobresurten set títols de l'«A Tot Vent» (del número 93 al 99: quatre originals i tres traduccions) i, en especial, els onze que, de la mateixa col·lecció però en format gran i en sèrie a part, componen *El pelegrí apassionat*, el cicle novel·lístic de Joan Puig i Ferrerter (que consta de dotze volums, el darrer dels quals publicat el 1977 a Barcelona). Cal destacar també dues obres en francès, una d'Arthur Conte sobre Pau Casals i una altra de Josep M. Corredor sobre Joan Maragall.

La represa a Barcelona (1964-1982)

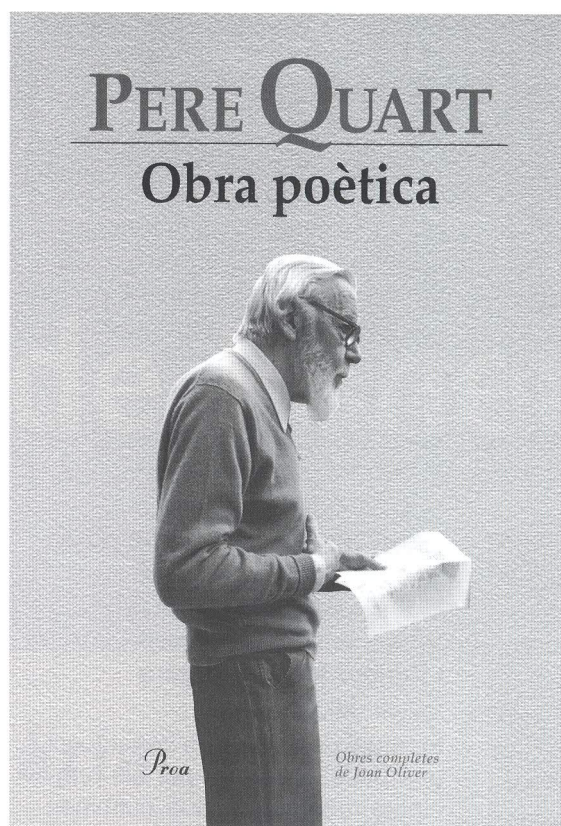
Després d'ardues negociacions, finalment Josep Queralt accedia a vendre Proa, el 1964, a un industrial, activista i mecenes, Joan Baptista Cendrós, que dos anys enrere s'havia fet càrrec d'una altra editorial, Aymà. Amb la contribució inestimable d'un director literari d'autèntic luxe, Joan Oliver, el nou segell Aymà-Proa fa una entrada de cavall sicilià en el món editorial d'aleshores. En realitat, explota a fons els límits de permissivitat d'una dictadura que aleshores maldava per oferir una imatge més oberta i tolerant. Així, aprofita les autoritzacions de traduccions de narrativa al català per difondre'n de premis Nobel i d'autors de renom internacional i, gràcies a l'audàcia de Cendrós, publica anuncis a tota pàgina a la premsa (fins i

tot a la de Madrid) en el marc d'unes campanyes publicitàries no gens habituals en el nostre món del llibre.

Aquests anys s'incorporen a Proa dues col·leccions foranes: una de poesia, «Els Llibres de l'Óssa Menor» (fundada per Josep Pedreira el 1949), i els «Quaderns de Teatre de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona». I, tot reviscolant «La Mirada», en crea de noves, com «Zenit» i «Tròpics» (totes dues de narrativa) i una de destinada a l'ensenyament. El 1978, coincidint amb el primer mig segle de vida, l'editorial comptava amb catorze col·leccions, la majoria de vida llanguida i encapçalades per l'«A Tot Vent», que continuava sent la de més pes i presència. Fullejant l'opuscle que, amb motiu de l'efemèride i en forma de nadala, publica el propietari, qualsevol observador s'adona que, en molts aspectes, la Proa d'aquells anys era una empresa concebuda en termes d'un acte de servei. De servei al país. De fet, no feia sinó continuar desplegant les premisses amb què Cendrós l'havia represa: unes premisses a mig camí de la cultura i de la política amb l'objectiu de contribuir a preservar la llengua i a esquerdar els murs de la dictadura franquista. Per desgràcia, els darrers anys d'aquesta etapa no són gaire brillants. Cendrós, ja gran, havia perdut l'empenta dels inicis, i Oliver havia sobrepassat amb escreix el llindar de la jubilació. Entre tots dos, a més, s'obre una agra polèmica que trigà a anys a extinguir-se.

El primer dels dos únics volums de la «Biblioteca Oreig», una novel·la de Wells editada el 1930 a Badalona.

Un volum de les obres completes de Joan Oliver, el director literari de Proa a la represa després de l'exili.

Els darrers vint anys

En aquestes condicions, no es fa estrany que aquell 1982 Cendrós se'n despregués, de l'editorial, que passa a mans de la Fundació Enciclopèdia Catalana, on avui continua. Per a la nova propietat, habituada en exclusiva a la venda a crèdit, la gestió de Proa equivalia a acceptar el repte comercial d'endinsar-se en el món de la distribució en llibreria i, no cal dir-ho, la possibilitat de continuar un segell editor històric i així anar engruixint amb novetats de pes un catàleg prestigiós. Tot i la constitució d'un consell editorial, en una primera fase són Xavier Bru de Sala (director literari) i Joan Carreras i Martí (director cultural del Grup, dins el qual representa Proa) els qui, prenent moltes decisions de forma col·legiada, n'esdevenen els màxims responsables. Un ambiciós projecte editorial d'expansió, planificat per Bru de Sala i aprovat per la Fundació, finalment no reïx per problemes amb els llibreters. Aquesta circumstància coincideix amb la marxa de Bru de Sala i l'entrada (mitjan 1987) d'Oriol Izquierdo, l'etapa del qual es caracteritza, a partir de 1990, per un relançament comercial de l'editorial. S'acorda una sèrie de coedicions amb Columna, es creen col·leccions que aprofiten èxits de programes televisius (com la «Best seller»), s'assaja la distribució exclusiva en quioscos o, en fi, s'absorbeix alguna col·lecció de prestigi (com «Clàssics Moderns», procedent

d'Edhasa). Els setanta anys de la casa (1998) tenen lloc en un altre moment de canvi: Oriol Izquierdo plega pel juny i cedeix el lloc a Isidor Cònsul, que d'aleshores ençà esdevé el nou director literari de Proa. Fins ara, l'etapa Cònsul s'ha regit, d'una banda, pel principi de combinar qualitat i comercialitat i, de l'altra, pel desig de conservar la competitivitat donant cabuda a tots els gèneres literaris. Així, ha redissenyat algunes col·leccions, n'ha creat de noves, ha mirat d'incidir en els títols destinats a l'ensenyament secundari i ha perseverat en les coedicions. Culminada la fase expansiva, a partir de 2002 Proa ha entrat en un període de racionalització, dins el qual la producció anual es manté entre setanta i vuitanta títols.

Coda

Al llarg d'aquests atzarosos setanta-cinc anys, Proa ha editat uns mil set-cents cinquanta títols. I per deixar-ne constància ha publicat un magnífic catàleg commemoratiu, que reproduïx en facsímil el de 1978, inclou una síntesi dels anys d'exili, afegeix un balanç dels darrers vint-i-cinc anys i, en darrer lloc, es tanca amb un inventari de col·leccions i títols, acompanyat d'índexs. Es tracta, en suma, d'una immillorable carta de presentació d'una empresa cultural que ha contribuït i contribueix a elevar l'autoestima col·lectiva.